

Történész teadélutánok

XXXVI.

2024. március 7.

Tavasza virradó ülésünkhöz egyik állandó tagunk, Bacsoni Dorottya szállította a vitaanyagot nemrég megvédett doktori disszertációjára alapozó tanulmányával. Mindkettő középpontjában Theodor Herzl hazai fogadtatástörténete áll. Előbbi 1896-tól Herzl alakja és mozgalmá egyidejű és utólagos közéleti tükröződésének időbeli mintázatait, hangsúlyeltolódásait mutatja be a zsidó kulturális és felekezeti lapok, az uralkodó politikai elit orgánumai, valamint az antiszemita sajtó szisztematikus feldolgozásával. Mostani írása pedig erre építve kiemelten foglalkozik a rendszerváltást követő évtizedek fejleményeivel, és megfontolásra ajánlja a Herzl-féle életmű magyar vonatkozású életrajzi és szocializációs gyökereit, továbbá a hajdani magyar cionista emlékőrzési gyakorlatokat, mint amelyek erőteljesebb szint és kidomborítást érdemelnének a történelmi személyiség jelenbeli portréján.

A beszélgetést indító és önálló párhuzamos felvetéssel is előrukkoló referátum a herzli életmű egyes téziseinek és momentumainak nagyítólencsén át kívánt egyszerre társadalom- és politikai diskurzustörténeti vonatkozásokat láttatni. Mint elhangzott, Herzl mozgalmának idővel – és jobb híján – a jogfosztott és nyomorgó kelet-európai zsidóság adná a reménybeli tömegbázisát, míg a hívószónak hátat fordító, asszimiláns törekvésű, modernizáló közösség fogadóországaiban – így különösen Magyar Királyságban – az államalapítási sikert hirdetik biztosítéknak előbbieik bevándorlási hullámai ellen. Ilyeneknek ugyanis folyamatos vélelmezése és rémképe ülte meg a dualizmus korának hazai közbeszédét, egyúttal megerősítve a *jó zsidó–rossz zsidó* szembeállítását. Az utóbbi másfél évtized kutatási eredményei jóvoltából megalapozottan állítható, hogy a *csalárd „gettózsido” beözönlésének* toposza legalábbis optikai csalódás, de akár tudatos politikai mumusképzés is volt. A kormányzó liberalizmus – nemzetiségeivel mind többet bajlódó – állama egyebek közt a társadalmi befogadás súrlódásait és informális többletkívánalmait is szőnyeg alá söpörhette ily módon. A honosítási szabályozások tendenciózus szigorításaival ráadásul a „galíciai” ördögöt a két háború közti Magyarországon is (részint visszamenőleg) folytatólagosan a falra festették.

Körünk vendégeként ezúttal Földváryné Kiss Réka, a Nemzeti Emlékezet Bizottsága elnöke kapcsolódott be a diszkusszióba. A hozzászólások elismerték az élete első 18 évét Tivadarként Pesten töltő Herzlnek a magyar szülőhelyére is jótékonyan visszasugárzó kvalitásait. Életét is megrövidítő kitartása, az alig kilenc évnyi megfeszített és olykor kalandos küzdelme precedensértékű nemzetközi elismerést szerzett a zsidó nemzetnek mint államalkotó tényezőnek. Megálmodó volt, nem beteljesítő – az 1948-as Izrael nem kifejezetten Herzl elgondolásai szerint alakult meg. Ezzel együtt többen inkább érezték az izraeli modern történelem hőségét, mint önjogán a magyar história nagy alakjának.

Tanulmányírónk emlékeztetett, hogy a „politikai cionizmus” kihívása nemcsak a – hitfelekezetként tekintett – zsidóságát integrálni igyekvő magyar állameszme nemzetvallás-jellegű patriotizmusán bukott meg az érintettek körében, de a kulturális különállását féltve őrző ortodoxia sem tolerálhatta a vallás és a tradíció leértékelését a mozgalmi ideológiában. Az eszme-fáklyát magasra emelő Herzl személye ellenben mentes volt a kategorikus elutasítástól, iránta ugyanis inkább kalapot emelő szolid reverencia nyilvánult meg. A Herzl-napló magyar kiadását is szerkesztő kollégánk szerencsétlennek ítélte továbbá a személyt a közelmúltban

idehaza övező ötletszerű, inkonzekvens és félszeg tulajdonításokat, és a magyar kollektív emlékezet általi felkarolás, a „magyar kötődését” jobban aláhúzó Herzl-képek sugározása mellett szállt síkra.

Eőry Áron